

острозька папірня

паперова мануфактура др. пол. XVI - перш. пол. XVII ст. Забезпечувала папером *Острозьку друкарню* та друкарню Києво-Печерської Лаври. Вивчали історію ОП і її філіграней І.Каманін (1850-1921) і О.Вітвіцька, особливо львівський учений О.Мацюк і визначний польський дослідник, мистецтвознавець і історик культури, що також працював у Львові, М.Гембарович (Mieczysław Gębarowicz) (1893-1984). Час заснування ОП на основі вже відомих письмових іст. джерел точно встановити немає змоги. За М.Гембаровичем (1966), з чим солідаризується і О.Мацюк (1974, 1981 та ін.), на основі аналізу філіграней (водяних знаків) виявлено марку ОП у виданому в Острозі 1595-1596 *Margarithi* Іоана Златоустого. Саме ця дата умовно вважається точкою відрахунку функціонування ОП. М.Гембарович вважав, що в Острозі виключно використовувався друкарський папір, що не надавався до іншої мети, як до потреб друкарні, і то лише місцевої. На його думку, ОП була малим підприємством із обмеженою сферою продукції. Різні водяні знаки, які вживалися кн. Острозькими і Слуцькими, спочатку систематично з'явилися у стародруках, а пізніше і в ряді документів. Перша документальна згадка про ОП зафіксована в *акті поділу князів Острозьких між синами кн. В.-К. Острозького Янушем і Олександром у 1603 р.* В ньому зазначено: "Требля ку Застав'ю. Доми на ній всі ку Новому місту ідучи... при мості ж до папірні". На цій греблі серед 23 імен міщан вказаний "Войцех Папірник". Після цього переліку реальних осіб вказано: "До того папірня, порохівня до тієї ж греблі і млини під Новим містом". Пізніше ОП згадується також разом із порохівнею в інвентарі острозьких маєтностей 1620. Видатний укр. історик Орест Левицький (1848-1922) ввів до наукового обігу джерельне свідчення, що прибутки від ОП у 1636 йшли на заснований *Анною-Алоїзою Ходкевич кн. Острозькою* шпиталь. ОП існувала ще в 1654, вже після закінчення Хмельниччини: "Папірня при Старому місті з якої бувало прибуток ("провент") (йшов.-ред.) на шпиталь острозький дають 50 злотих". На думку О.Мацюка, час

припинення ОП не відомий, але сталося це в середині 50-х рр. XVII ст. О.Мацюком виділено 17 типів та різновидностей філіграней ОП, що датуються 1596-1647. Він же стверджує, що острозький папір - низької якості, грубий, темно-сірого кольору. Значні труднощі філігранології створює та обставина, що кожен аркуш паперу, що продукований ОП, густо задрукований. В публікаціях опису і розшифрування філіграней О.Мацюком (зокрема в 1995) виділені такі п'ять варіантів схем герба князів Острозьких: Конча, Леліва і Конча, Огончик і Леліва. Крім того, два малюнки герба кн. Острозьких - зі щитами тридільним (на ньому зображені Юрій-Змієборець, герби Огончик, Леліва і Конча) і чотиридільним (в орнаменті Юрій-Змієборець і герби Огончик, Леліва і Конча). М.Гембарович у 1966 виділив 4 типи філіграней ОП. Як він зазначив, свідченням діяльності ОП є філіграні із гербом Конча в наведеному варіанті у Славутському архіві (Сангушків) 1617 і деформованому при друці зображенні в 1619 у Почасві в книзі "Зерцало богословия". В актових книгах 1646 і 1677 в Київському архіві (тепер ЦДДА України) виявлений герб Острога в альбомі філігранів (1923), зафіксованих І.Каманіним і О.Вітвіцькою.

Джс.: РДА (Спб.) - Ф.823.- Оп. 1. Канцелярія митрополита греко-уніатських церков.- Од. зб. 262; ЛНБ ім. В.Стефаніка НАН України.- ВР.- Ф.Радзимицького.- Од. зб. 181 (VI, 4).- Ч. 1; ЦДДА України (Київ).- Ф. 223. Колекція "Серія "Б".- Од. зб. 332; Ф. 2072.- Од. зб. 64; AGAD.- Zb. Lubomirskich z Malej Wsi.- №495, 496; Państwowe archiwum m. Krakowa i województwa Krakowskiego.- Sekcja I. Wydział na Wawelu.- № 63.

Лит.: Каманін І., Вітвіцька О. Водяні знаки на папері України, датовані XVI і XVII ст. (1566-1651).- К., 1923 (36. іст.-філолог. відділу УАН.- №41).- №918-920, 1236-1238.- С. 100, 132-133; Левицький О. Анна-Алоїза - княжна Острожская // КС.- 1885.- Т. 7.- С. 343-354; Мацюк О.Я. Історія паперу в Україні та його філіграні (джерелознавче дослідження): Доповідь про друк. праці... вчен. ступ. д-ра іст. наук.- К., 1995.- С. 16; Мацюк О. Історія українського паперу.- К., 1994.- С. 54-56, 171; Мацюк О.Я. К истории острожской бумажной мельницы // ФЧ 1981.- М., 1985.- С. 144-148; Мацюк О. Острозька папірня (кін. XVI- поч. XVII ст.) // Острозька давнина.- Львів, 1995.- В. 1.- С. 37-39; Мацюк О. Папір та філіграні на українських землях (XVI-початок XX ст.)- К., 1974.- С. 60-61; філіграні 361, 362; Budka W. O najstarszych papierniach na ziemiach ruskich dawnej Polski w związku z prasą; Мацюк О. До історії українських папірень XVI ст. та їх водяних знаків // Наук.-інформ. бюлетень Архівн. упр-ння УРСР.- 1962.- № 5.- С. 10-22; Gębarowicz M. Z dziejów papiernictwa XVI-XVIII w. // Roczniki biblioteczne.- 1966.- Т. 6.- S. 55-62.